

Vzpomínka na Zeva Naveha, nestora krajinné ekologie a ekologie obnovy

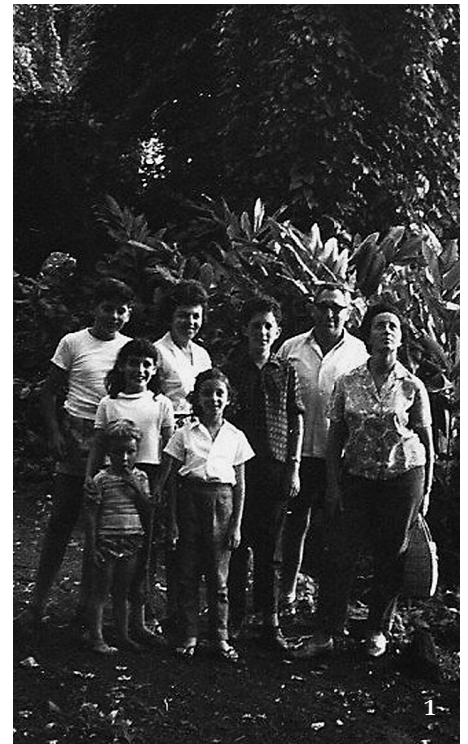
Zemřel v 91 letech náhle, v Haifě (Izrael), 31. 3. 2011. Narodil se v Amsterdamu 2. 12. 1919, vyrůstal v Německu a v r. 1935 se vystěhoval do Izraele (tehdy Palestiny) zásluhou organizace Youth Aliyah, která zachránila 22 tisíc židovských dětí před nacisty za Třetí říše tím, že jim v původní domovině zprostředkovala usídlení v kibucech, jež se staly jejich domovem i školou. Mladý Zev se tam mezi jiným podílel na rekultivaci skalnatého úpatí svahů, odstraňoval výchozy podložní horniny a ze získaného materiálu konstruoval terasy podobné těm, které se na obdobných místech využívaly po více než 2 000 let. Posléze se jeho dalším zaměstnáním stala pastva koz a ovcí a zásobování komunit mlékem a masem. Jak sám vzpomínal, tato časná zkušenost se svéráznou mediteránní krajinou skalnatých pahorků, která vznikla dlouhodobým spolužitím přírody a kultury, předznamenala jeho životní dráhu ekologa, vysokoškolského učitele a vědce. Zároveň v něm dala vzniknout přesvědčení, později upevněným působením v jiných oblastech po celém světě, že poznání krajiny – jen vzácně nedotčených lidskou činností – je v přístupu ke studiu, managementu, ochraně a přetváření třeba získávat za pomoci integrativních metod a holistického nazírání. Nevyhnutelně se linie transcendence poznatků musí odvíjet frontálním postupem od přírodních nauk k oborům sociálním a humanitním. Jakkoli má každá disciplína své metody, lze rozlišit pouze vědu dobrou a špatnou s plynulým přechodem od více teoretické k více užité poloze, kde ovšem formalisticky hledaná ostrá hranice mezi badatelskou a aplikovanou vědou je účelová fikce živící byrokraty, potažmo zájmové lobby.

V letech 1945–50 Zev vystudoval hebrejskou univerzitu v Jeruzalémě, Ph.D. získal v oboru ekologie tamtéž v r. 1960. Konec 50. let 20. stol. strávil na stipendiu v oboru lesnictví na Kalifornské univerzitě v Berkeley. V první polovině 60. let byl vyslán jako expertní poradce pro plánování do oblasti Mt. Meru a Kilimandžára, což se událo v rámci kooperace s Northern Tanzania Research Center a navazovalo na jeho činnost v International Ecosystem Research Center v národním parku Serengeti v Tanzanii. Od r. 1965 působil na Fakultě zemědělského inženýrství a od r. 1970 na Fakultě architektury a městského plánování Izraelského technologického institutu (Technion) v Haifě. Po většinu zmíněného období kariéry se zabýval systémovou a krajinnou ekologií, ekologickou obnovou a vegetačním inženýrstvím pro biologickou ochranu a kontrolu erozních procesů. V r. 1982 se stal zakladatelem Ecological Garden of Technion (a do r. 1989 byl také jejím ředitelem). Před formálním odchodem do důchodu se stal emeritním

profesorem (1988, titul řádného profesora měl od r. 1980). Zev Naveh však nepřestal pracovat až do svého skonu, napsal nespočet publikací, které výběrově zastupuje antologie *Transdisciplinary challenges in landscape ecology and restoration ecology* (Springer 2007). Velmi známá a využívaná je učebnice (Naveh Z., Lieberman S.) *Landscape Ecology – Theory and Applications* (Springer Verlag, New York 1984). Působil v řadě institucí mnoha zemí (Japonsko, Indie, Tchaj-wan, Austrálie, Mexiko, evropské země), ve světových organizacích (FAO, SCOPE, ENSURE aj.), v redakčních radách vědeckých časopisů (celkem v 6, např. *Landscape Ecology, Restoration Ecology*). Zároveň se angažoval ve veřejné osvětě při vysvětlování ekologických problémů a v popularizaci vědy – tady je dobré připomenout, že i na stránkách *Živy*, když během účasti na krajinně-ekologické konferenci v Praze pořádané PřF UK v Praze u příležitosti 650. výročí založení Univerzity Karlovy (září 1998) dostal zlatou medaili jako ocenění za podporu českých badatelů v oboru za dob minulých i současných. *Živa* s ním přinesla rozhovor (2000, 2: XVIII až XIX), kde také možno nalézt další informace a odkud vyjímáme:

„Jak se vám jeví scientometrie jako nástroj ve sféře ekologie krajiny?“

Musíme být velmi opatrní v našich hodnoceních, co se týče výhradně počtu citačních ohlasů, jež jsou tak populární v přírodních vědách. Já bych dal větší váhu kvalitě práce odvedené samotným bada-

1 Zev Naveh v mladých letech. Z rodinného archivu jeho dcery S. Siegel
2 Zev Naveh na exkurzi v Estonsku v r. 2001, kdy se konala evropská krajinně-ekologická konference ve švédském Stockholmu a estonském Tartu. Foto P. Kovář

telem, dokonce někdy i v případě, že by nebyl tak příliš citován. Posuzoval bych spíš jeho motivaci, kreativitu, originalitu a jeho připravenost nepokračovat nekriticky vyšlapanou cestou „normální vědy“ ve smyslu Kuhna. Ano, ta se těší v obecnosti největšími počty citací! Naopak, některé z přelomových a inovativních studií byly přehlédnuty a téměř vůbec necitovány.“

Naveh tu rozhodně neměl zapotřebí zaujímat rezervovaný postoj z důvodu nedostatečnosti vlastních výkonnostních parametrů, ale jeho slova zní prorocky 10 let předtím, než u nás vypukly známé reformní manévry sebeklamu v hodnocení, srovnávání a financování vědy bez ohledu na minulost a svébytnost oborů (např. *Živa* 2010, 1: I).

Jeho elán i ve vysokém věku byl strhující a imponoval mladým i nejmladším adeptům v oboru – protagonisté střední generace, kteří vydali své významné práce a souborná díla, se mu nemohli vyhnout – citačně a v drtivé převaze také v osobní interakci. I přes fyzický handicap posledních let se Zev stále snažil účastnit společenského a organizačního dění, objevil se – byť krátce – i na poslední celoevropské konferenci krajinných ekologů v Salzburgu (2009). Vždy ho obětavě doprovázela manželka Ziona, s níž společně vychovávali dvě děti, syna a dceru. Velmi rád by přijal též účast na námi organizované mezinárodní konferenci *Landscape structures, functions and management: response to global ecological change* v září 2010 s účastí zástupců 30 států několika kontinentů (*Živa* 2010, 6: XCIX–C). Zdraví mu to překazilo, proto poslal účastníkům ale-

spoň vzkaz, který byl v úvodu konference tlumočen:

„Milí přátelé, cítím se velmi poctěn, že mohu poslat krátké uvítací poselství středoevropské konferenci IALE 2010, která se koná zčásti v Brně, zčásti v Praze. Moc rád bych se jí zúčastnil, ale zdraví mi to nedovolí. Proto chci všem participantům popřát úspěšné vědecké setkání! V minulosti jsem měl tu čest podílet se na skvělé konferenci Nature and Culture in Landscape Ecology. Experiences for the 3rd Millennium v Praze r. 1998. Doufám, že nadcházející konference přitáhne mnoho lidí s kreativním transdisciplinárním vnímáním krajiny. Byl by to důležitý středobod mezi loňskou evropskou konferencí v Salzburku a světovým krajinně-ekologickým kongresem konaným v Pekingu v roce příštím. Pokud se zaměříme na ústřední téma konference

Krajinné struktury, funkce a management: odpověď na globální ekologickou změnu, reaguje setkání na velmi významnou výzvu, protože téma se stává jednou z nejdůležitějších záležitostí současnosti!

S vřelými pozdravy a přáním všeho dobrého

váš Zev Naveh, Haifa, srpen 2010“

Pro Zeva Naveha tedy byla vědecká konference pořádaná v České republice posledním setkáním, kterého se alespoň na dálku aktivně zúčastnil. Předcházela tomu příznačně čilá korespondence týkající se recenze jeho poslední knihy a publikace jeho originálního vědeckého článku v jednom z tohoročních čísel mezinárodního časopisu Journal of Landscape Ecology vydávaného v ČR. Jeden z posledních e-mailů, o němž v dané chvíli nebylo možno tušit, že se přiřadí k dokumentaci o vis vitalis jedné osobnosti a jednoho lidské-

ho příběhu, který zanechal výrazný otisk uvnitř komplexního oboru široce lidského směřování do neznáma, zněl:

„Dear Pavel!

Thank you so much for all your attention which makes me very happy! I am so delighted to learn also from Didi Kaplan from Technion (he is one of my best friends!) about the successful meeting. My congratulations! I was in hospital for a couple of days but now I am feeling much better. I am still too weak to take my mail from the office, but I would appreciate if you could kindly send me the two papers, or of better the whole journal by e-mail! I would like anyhow will need them on the computer for citing and inclosing them in my website. Many thanks in advance. All the best and many thanks again!

Yours Zev“

Josef Fanta

RECENZE

Vojtěch Kotecký, Zdeněk Poštulka, Zuzana Geryková a Jaromír Bláha: Okna do divočiny v české krajině

V soudobé češtině se až nápadně často vyskytuje slovo divočina. Z různých příkladů (např. divočina velkoměsta, divočina politických vztahů, podnikatelská divočina apod.) je zřejmé, že se jeho uživatelé jím snaží vyjádřit ničím neřízený a nekontrolovaný vývoj určitého jevu či oblasti. Pro výše uvedené příklady to není právě lichotivé označení. V případě přírody je tomu ale právě naopak. Uvedení termínu divočina na přírodu a seznámit s tím širší veřejnost se ujala skupina autorů z Hnutí DUHA ve své publikaci s podtitulem Proč a jak by v České republice mohlo vzniknout několik větších území, kde se lidské zásahy omezí na naučné stezky a přístřešky pro turisty.

Jak to vlastně s přírodní divočinou u nás bylo a jaké důvody a možnosti pro její obnovení máme dnes?

Opravdovou lesní divočinou, v níž žily velké šelmy, stejně velcí loupežníci i drobní lapkové a kterou společnost neměla pod kontrolou, se ve střední Evropě podařilo s úspěchem odstranit v průběhu 15. až 17. stol. Od počátku 18. stol. se začalo v lesích systematicky hospodařit a s lesní divočinou byl konec. Zachovaly se jen nepatrné zbytky prvních přírodních rezervací, u nás např. pralesy Žofín, Hojná Voda a Boubín. Lesy byly kdysi doslova zosobněním volné a neomezované divoké přírody, nerušené ve svém vývoji. Ale organizované lesnictví v techniku a ekonomii posedlém 19. stol. vyloučilo přírodu a její procesy ze svého slovníku i z pracovního repertoáru své profesní činnosti (snad jen s výjimkou výrazu přirozené zmlazení, samozřejmě pouze hospodářských dřevin).

Příroda svými nepředvídanými procesy narušovala dlouhodobě plánované ekonomické lesnické záměry. Současné hospodářské lesy jsou jen slabým odvarem původní lesní přírody. Zmizelo mnoho: nejen velké šelmy, ale i množství drobných druhů zvířat a ptáků, kteří v jehličnaté monokultuře nemají vhodné podmínky pro přežití. V celých rozsáhlých oblastech byla rozvrácena přirozená diverzita bylinných a hmyzích společenstev. Chemické změny v půdě zničily divočinu společenstev půdní flóry a fauny, kde předtím žili roztoči, chvostokoci, dravé stonožky a různí červi a navzájem se požírající houby a bakterie všech možných druhů.

Naši praotcové-lesníci pojem biologické diverzity neznali. Jednali a hospodařili tak, jak jim velel zvyk doby. Nemůžeme jim to mít za zlé. Ale doba se změnila a s ní i názory na přírodu a les. My víme mnohem více, než věděli oni. Dnes už při pěstování lesa zdaleka nejde pouze o dříví, ale i o ekologické a sociální funkce lesa. Tedy o jeho diverzitu a přírodní procesy, a to je třeba respektovat. Tak nám to aspoň ukládá mezinárodní Úmluva o biologické rozmanitosti, kterou Česká republika podepsala a svým podpisem se zavázala dodržovat. Daří se to jen zčásti v rezervacích a v některých národních parcích. Mnohdy i tam s obtížemi.

Biodiverzitu nemůžeme chápat jen jako počet druhů vyskytujících se na určitém místě. Kromě dimenze druhové má i dimenzi časovou a prostorovou, zahrnující vývoj přírodních společenstev v čase a jejich uspořádání v jimi zaujatém prostoru. A má také dimenzi geografickou. Máme sice dobrou síť různých malých chráně-

ných území. Ale jen v některých z nich se nehospodaří. Tlak z okolí na tyto izolované ostrovy v moři kulturní – mnohdy spíše „nekulturní“ – krajiny stále narůstá. Současná situace se dá vyjádřit úslovím: Času je málo a voda stoupá. Odtud naléhavá potřeba velkých území ponechaných přírodním vývoji. Velká území poskytují mnohem větší jistotu, že se pokles biologické rozmanitosti přírody podaří zastavit.

Jiná kultura

A ještě jednu dimenzi biologické rozmanitosti je třeba zmínit – dimenzi kulturní. V posledních 100 letech se práce s přírodou a její aktivní ochrana staly součástí obecné lidské kultury. Zřizování velkých území, kde se přírodě poskytuje volný prostor pro nerušený vývoj všech organismů bez zásahu člověka, je proto dnes ve všech civilizovaných zemích záležitostí s vysokou politickou prioritou. V sousedním Německu byl proto např. status „území divočiny“ přiznán nejen národním parkům, ale i dnes už nevyužívaným vojenským prostorům. Jednotlivá území mají rozlohu až 10 000 ha (viz článek na str. 119 tohoto čísla). V některých z nich už opět žijí společně – jako za dávných časů – kočka divoká, rys, sova pálená, tetřevka, vlk, jelen a jezevec, v řece bobr a vydra, s celou plejádou dalších, v kulturní krajině ještě nedávno vzácných nebo kriticky ohrožených druhů. Prostor má bekyně mniška i kůrvec, stejně jako různé na nich parazitující vosy a mouchy nebo jimi se živící datlíci. V odumřelých stromech opět našli svou niku dřevokazní brouci, v rozkládajícím se dřevě organismy, které neexistují v uklizeném kulturním lese. Po svém tam pracuje vítr, sníh, námraza i sucho. Les roste, odumírá a zmlazuje se podle jemu vlastních podmínek a přirozená diverzita takto vzniklého lesa je mnohonásobně vyšší než lesa hospodářského v sousedním území. Tudy nejedzí lesník autem, ani nepotkáte nákladní vůz vrchovatě naložený dřívím. Strážce chodí pěšky; na vybraných místech monitoruje změny ve vývoji přírody. Informuje návštěvníky, co zajímavého se kde dá vidět. Z nenápadně umístěné pozorovatelné můžete navečer sledovat, jak